

11. Кохановский В.П., Золотухина Е.В., Лешкевич Т.Г., Фатхи Т.Б. Философия для аспирантов: Учебное пособие. Изд. 2-е - Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 448 с. (Серия «Высшее образование».)

12. Каныгин Ю. М. Библия и наука: в прошлом, настоящем и будущем / Ю. Каныгин, В. Кушерец. – К.: АРИЙ, 2010. – 352 с.

Чурикова Катерина Володимирівна – магістр 1-го року навчання соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Балашенко Інна Валеріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

УДК 337.012

РОЛЬ КОНФЛИКТУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГРУПИ (ЗА Л. КОЗЕРОМ)

У статті йдеться про відведення Л. Козером позитивної ролі конфлікту. Приділяється увага типології конфліктів та інституціоналізації конфліктних відносин. Конфлікт розглядається як один з найважливіших чинників соціалізації.

Ключові слова: конфлікт, реалістичний та нереалістичний конфлікти, соціалізація групи, інституціоналізація конфліктних відносин.

РОЛЬ КОНФЛИКТА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ГРУППЫ (ПО Л. КОЗЕР)

В статье говорится об отводе Л. Козером положительной роли конфликта. Уделяется внимание типологии конфликтов и институционализации конфликтных отношений. Конфликт рассматривается как один из важнейших факторов социализации.

Ключевые слова: конфликт, реалистичный и нереалистичный конфликты, социализация группы, институционализация конфликтных отношений.

Role Conflict in the formation of social groups (by L. Coser)

The article refers to the removal of L. Coser positive role conflict. Attention is paid to the typology of conflicts and institutionalizing conflict relations. The conflict is seen as one of the most important factors of socialization.

Keywords: conflict, realistic and unrealistic conflicts, socialization groups institutionalization of conflict relations.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується все більшою кількістю зіткнень, ворожих відносин, війн між людьми. Це змушує вчених замислитися над причинами та аналізом результатів цих конфліктних ситуацій. Якщо головним завданням конфліктології є не уникнення конфлікту, а вміння саме управляти ним, то можна припустити, що конфлікт не є чимось негативним, чого слід уникати, а несе якусь позитивну роль, яку потрібно правильно спрямувати. Що є позитивного у конфлікті та яку роль він грає у соціалізації групи саме про це йтиметься у даній статті.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд конфлікту та визначення його ролі у формуванні соціальної групи за теорією Л. Козера.

Виклад основного матеріалу. Л. Козера традиційно згадують у більшості наукових статей як основного дослідника позитивних функцій соціального конфлікту. Вихідний тезис Л. Козера, згідно з яким вибудовується його концепція, свідчить про те, що для нього будь-яка соціальна реальність є конфліктогенною і підстави для конфліктів існують при будь-якому типі соціальної структури, оскільки індивіди і групи людей всюди схильні час від часу претендувати ті ресурси, престиж або владні позиції, яких не має в них. Тому він наполягає на тому, що конфлікти можуть мати важливий позитивний вплив при формуванні соціальної структури. Для Л. Козера конфлікт – це нормальне, природне явище існування та розвитку будь-якої соціальної групи. При цьому конфлікт розуміється виключно як діяльність. Він наполягає на тому, що соціальні конфлікти тільки тоді можуть бути визнані такими, коли в наявності є взаємодія соціальних груп або окремих осіб. Якісь почуття чи стосунки, пережиті людьми, але не актуалізовані у вигляді страйків, демонстрацій, прямих військових зіткнень або будь-яких інших насильницьких дій, є не конфліктом, а лише ворожими відносинами. При цьому почуття, ставлення, ворожнеча і ненависть є підставою для конфлікту, але не завжди приводять до нього.

Аналіз конфлікту здійснюється у Л. Козера виходячи з функцій конфліктів у суспільстві. Він не зупиняється детально на проблемі визначення того, що таке конфлікт, а відразу переходить до опису можливих його функцій. Головне для нього показати позитивну роль конфліктів у суспільстві, і тому він піддає критиці Толкотта Парсонса, Роберта Мертона та інших, обмежуючись твердженням, як іронічно пише Ральф Дарендорф, що ці автори нехтували аналізом конфліктів з ідіосинкразії, тобто як мінімум через теоретичну необґрунтованість [1, с. 368]. Позиція Т. Парсонса типова для послідовників Р. Спенсера, який наполягав на тому, що суспільство прагне до рівноваги [7]. Новизну свого підходу Л. Козер бачить насамперед у тому, що, на відміну від Т. Парсонса, він не вважає конфлікт ознакою руйнування соціальної структури і тому обов'язково бачити в конфлікті тільки негативне.

Конфлікт виступає найважливішим чинником соціалізації. Це стосується в першу чергу тієї соціальної групи, для формування якої необхідні не тільки асоціація, але і дисоціація. Інакше кажучи, процес групоутворення відбувається у взаємодії не тільки з прихильниками, але і з противниками, в результаті такої взаємодії відбувається формування самосвідомості групи, її уявлень про власну унікальність. Наявність спільного ворога об'єднує групу дуже сильно, можливість спільно висловити ворожість призводить до згуртування, об'єднання. Але разом з тим дуже важливими є і конфлікти усередині групи, вони встановлюють межі групи, а також її структуру. Конфлікти розкривають взаємозв'язки різних соціальних груп, тим самим вказуючи на наявність поля для антагонізму і, таким чином, якоїсь спільності. «Так, не існує конфлікту між німецькими домогосподарками і перуанськими шахістами, оскільки між цими двома групами взагалі відсутні соціальні відносини. З іншого боку, конфлікт між робітниками та підприємцями стає відправною точкою для розробки певних правил гри, що зв'язують сторони між собою» [1, с. 369].

Предмет конфліктів, за їх абсолютної більшості, – це реальні суспільні блага, які визнаються такими всіма конфліктуючими сторонами. Недостатність ресурсів та соціальна несправедливість, яка виникає при їх розподілі, становлять основні причини конфлікту.

Л. Козер класифікує конфлікти за їх результатами; так, ті з них, що спрямовані на досягнення якого-небудь результату, по суті і є системоутворюючими. «Конфлікти, що виникають через незадоволення специфічних вимог у рамках відносин і очікуваних вигод учасників і спрямовані на передбачуваний фрустріруючий об'єкт, можуть вважатися реалістичними» [3, с. 71]. Ворожа взаємодія може призвести до досягнення більш високого статусу, більшої влади або більшої вигоди, більш того, реалістичний конфлікт може вичерпати себе, якщо будуть знайдені альтернативні шляхи досягнення цілей. Тому для Л. Козера цей тип соціальної взаємодії і виявляється реалістичним, адже в підсумку – реальний результат.

Другий тип конфліктів це нереалістичні конфлікти, які є ірраціональними і за своєю природою, і за результатами. Виникають вони в силу необхідності направити свою агресію в якому-небудь напрямі. Нереалістичні конфлікти – це ті колізії, де учасники опинилися в полоні антагонізованих емоцій і пристрастей і пішли шляхом висування завищених вимог і претензій один до одного. Для такого типу взаємодії найчастіше виявляється непринциповим, що собою являє об'єкт ворожості в дійсності. Потреба звільнитися від напруги, що виникла з різних причин (фрустрації в процесі соціалізації, психічні відхилення тощо), знімає питання про те, чи дійсно є ворогом той, проти кого спрямована агресія.

Л. Козер підкреслює, що розрізнення двох типів конфліктів є принципово необхідним, тому що конфлікт реалістичний цікавий насамперед вказівкою на наявність будь-яких соціальних груп, їх цінностей і стратегій, в той час як в дослідженнях суспільства зберігається тенденція бачити тільки нереалістичні конфлікти. Він піддає критиці позицію Елтона Мейо і його послідовників, які розглядають конфлікти виключно в психологічному ключі. Для Е. Мейо нормальним станом суспільства є кооперація, доцільна взаємодія груп і соціальних інститутів. Оскільки соціальна структура принципово являє собою повністю функціональне утворення, то конфлікт це результат психологічних розладів, «там, де ми зустрічаємося з конфліктами, вони залежать від метасоціальних і притому від індивідуально-патологічних причин» [1, с. 361]. Е. Мейо спеціально обумовлює настільки важливе поняття соціальної норми, яка базується на природних для людини навичках соціального співробітництва. Людина від природи схильна уникати конфліктів, такий його соціальний досвід: воля до спільної праці і співіснування в світі. Л. Козер підкреслює, що реалістичний і нереалістичний конфлікти в реальності строго не розділені, більше того, кожен з них може і не зустрічатися у чистому вигляді.

Тобто, наприклад, у ситуації, коли конфліктує не можуть досягти поставлених цілей, виникає напруження і навіть агресія, і, таким чином, має місце не тільки реалістичний, але і нереалістичний тип соціального конфлікту. Також можна спостерігати в ситуації реалістичного конфлікту, якщо він не розв'язується досягненням якихось позитивних цілей, свого роду заміщення цілей, і внутрішній конфлікт спрямовується на зовнішнього ворога. Так реалістичний конфлікт доповнюється нереалістичним, при цьому може бути очевидним як раз останній, так як в цьому випадку справжні причини ворожості приховані. Конфлікт другого типу вирішуються простіше, оскільки задоволення відбувається саме в антагонізмі і супроводжуваних його актах насильства і агресії.

Л. Козер цілком логічно, послідовно називає функції конфлікту всередині групи і відповідно роль зовнішніх конфліктів у процесах формування соціальної структури. У першому випадку конфлікт, безумовно, стабілізує відносини в групі, і, більш того, його наявність свідчить про стабільності внутрішньогрупових зв'язків. «Ворожі почуття, зародившись, швидше за все знайдуть своє вираження, якщо сторони впевнені у стабільності відносин, оскільки в цьому випадку люди зазвичай вільно висловлюють свої почуття. Однак якщо відносини такі, що учасники бояться їх розриву в результаті конфлікту, вони будуть намагатися придушити або замістити ці ворожі почуття» [4, с. 105]. В повсякденному житті люди постійно підкреслюють такого роду стабілізуючу роль конфліктів; так, часто дружба хлопців може починатися з бійки, а згодом прояви ворожості прийматимуть форму внутрішньогрупових з'ясування відносин про справедливість. Іншим прикладом може служити досить багатий фольклор про сварки закоханих, до числа суджень такого типу відноситься і приказка «Милі сваряться тільки тішаться».

Важливими для соціалізації групи є і зовнішні конфлікти. У цьому зв'язку виявляються кілька позитивних наслідків. По-перше, якщо група знаходиться у ворожому антагонізмі з яким-небудь зовнішнім ворогом, то це сприяє надзвичайній згуртованості групи. По-друге, зіткнення з зовнішнім ворогом сприяє формуванню структури групи; так, повинен визначитися лідер групи, також повинні скластися вимоги і норми стосовно до членів групи. Крім того, з'ясовується, що означає порушити або зрадити інтереси групи, тобто виявляються зрадники, віровідступника, і відповідний образ формується в груповому свідомості. Чим менше група, тим більш жорстка структура складається в результаті ворожих дій.

Маленька група добре контролюється вождями, легко виявляє тих, хто становить загрозу для структури групи, в силу наявності інших поглядів чи інтересів. Слід відзначити те, що малі групи, як правило, об'єднані необхідністю боротися із зовнішнім ворогом, при цьому кожен з членів групи особисто бере участь у такій боротьбі. Як тільки боротьба або відкрите протистояння припиняється і група об'єднується за принципом відкритої суспільної структури, чисельність її членів зростає [6].

Іноді групі необхідний не тільки зовнішній, але і внутрішній ворог, який гратиме роль зовнішньої загрози. Група може просто оголосити єретиком безневинного з метою досягнення більшої згуртованості. У будь-якому випадку конфлікт сприяє визначенню структури групи і підвищує її єдність. Більш того, загальний зовнішній ворог може привести не тільки до об'єднання всередині групи, але і створити умови для коаліцій, асоціацій, в яких поєднуються різні суспільні групи. Прикладом тому можуть бути об'єднання людей під час війни, а також під час загрожуючих стихійних лих. Втрата ідеології єдності втілюється в настрої розчарування, яке знаходить відображення в літературі, коли герою важко пережити крах надій на збереження досягнутої під час війни єдності і рівності. І нехай дані асоціації тимчасові, однак, з точки зору Л. Козера, це теж є свідченням позитивної ролі конфлікту.

Так як конфлікти є необхідними для соціальної групи, то необхідно створити якісь культурні механізми прояву та інституціоналізації відносин ворожості. Так, якщо йдеться про конфліктну ситуації у невеликій групі, то, як правило, спеціальними повноваженнями наділяється посередник, який повинен, по суті, зняти всі зовнішні агресивні, в термінології Л. Козера, нереалістичні підстави конфлікту і актуалізувати для конфліктуючих сторін справжні цілі і інтереси, тобто акцентувати увагу на реалістичному конфлікті. Перед дуеллю секунданти були зобов'язані обговорити сутність спору, оцінити міру нанесеної образи, співвіднести її з небезпекою умов дуелі і обов'язково запропонувати дуелянтам можливість відмовитися від насильницьких форм вирішення конфлікту [5].

Чим менше інституціоналізований конфлікт, тим менше можливостей зробити конфлікт конструктивним, тобто немає шансів вирішення конфлікту. Інакше кажучи, якщо немає правил гри, то і виграш не очевидний, і протистояння виявляється засобом зняття напруги, а не можливістю реалізувати свої соціальні інтереси. Якщо склалися культурні форми реалізації конфліктів, то відповідно зрозуміла і стратегія поведінки перемігшої і переможеної сторони. Це теж дуже важливо, так як часом непроясненість положення ворогуючих сторін після конфлікту призводить до накопичення напруги знову і, як наслідок, до виникнення нереалістичного конфлікту [2].

У ситуації військових конфліктів також склалися традиції, згідно з якими війна має початок і кінець, перемога однієї сторони і поразка іншого закріплюються у певних документах, згода переможеного означає прийняття стратегії розвитку відносин з противником після конфлікту, а переможець відповідно приймає цю стратегію і визначає свою політичну перспективу. Без цієї завершальної фази конфлікт залишається відкритим, незавершеним і відповідно може стати нереалістичним.

Л. Козер вказує на те, що, у відповідності зі ступенем нормативної регуляції, конфлікти також можна розділяти, при цьому «на одному кінці континууму можна помістити повністю інституціоналізовані... на його протилежному кінці виявляються абсолютні конфлікти, мета яких... в тотальному винищуванні супротивника». При тому що Л. Козер вказує на структуроутворюючу роль конфліктів, він все ж вважає, що абсолютні конфлікти є непродуктивними і тому необхідно сприяти нормативного врегулювання конфліктів. Дуже часто своєчасне припинення протистояння приносить більше успіху у відстоюванні своїх інтересів, ніж продовження ворожих дій. Але для припинення конфлікту як раз і необхідні певні культурні зразки і стереотипи, правові норми, на які можна було б спертися. Так, в концепції Л. Козера знаходить місце проблема компромісу або навіть можливості досягнення толерантної поведінки в ситуації протистояння. У ряді групових зіткнень договір про компроміс або терпимість до будь-яких неприйнятних культурних форм виглядає як зрада вождів, прояв відступництва. Але така

стратегія виправдана тим, що лідер бачить ситуацію цілісно і може оцінити перспективу виходу з конфлікту, а також стратегію завершення конфлікту. Тому найчастіше для досягнення завершення конфлікту посередник має справу з вождем, але при цьому важливо розуміти, що визнати можливість відмови від насильницьких дій повинні всі члени групи, тобто тут важлива повна ясність позиції: переваг і перспектив компромісу.

Висновки з даного дослідження. Конфлікт, за Л. Козером, виникає з відмінностей інтересів груп у боротьбі за власний статус, владу, винагороду. Він виконує ряд позитивних функцій, серед яких: групоутворююча (завдяки конфлікту відбувається розрядка напруги між антагоністичними сторонами); комунікативно-інформаційна (під час конфлікту відбувається взаємодія між ворогуючими сторонами, крім того, сторони намагаються дізнатися якомога більше інформації про противника. На основі виявленої інформації та встановленої комунікації ворожі відносини можуть перерости в дружні); створення та конструювання суспільних об'єднань, що сприяють згуртованості групи; стимулювання соціальних змін. Л. Козер приходить до висновку, що справа не в конфлікті як такому, а в характері самої соціальної структури та соціальної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дарендорф Р. Тропы из утопии / Ральф Дарендорф. – М.: Праксис, 2002. – 534 с.
2. Дмитриев А.В. Конфликтология / А. В. Дмитриев. – М.: Гардарики, 2010. – 357 с.
3. Конфликтология: учебник / Под ред. А. С. Кармина. – СПб.: Лань, 2010. – 448 с.
4. Козер Л. Функции социального конфликта / Льюис Козер. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 208 с.
5. Кузьмина Т. В. Конфликтология: учебное пособие / Т. В. Кузьмина. – Саратов: Ай Пи Эр Медиа, 2012. – 64 с.
6. Майерс Д. Социальная психология / Дэвид Майерс. – СПб.: Питер, 2010. – 802 с.
7. Спенсер Г. Социальная статика / Герберт Спенсер. – К.: Гама-Принт, 2013. – 496 с.

Якушно Іван Іванович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

УДК: 168.52

НАУКОВО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті розкриваються духовно-ціннісні особливості релігії в житті окремої людини та суспільстві розумінням того, що релігія є основою суспільного життя, національно-духовного відродження українського народу. Запровадженням предметів духовно-морального спрямування в закладах освіти, співпраця світської та релігійної освіти в Україні в площині морального оздоровлення, релігійного просвітництва нації та розбудови демократичного суспільства.

Ключові слова: Богослов'я, теологія, конфесії, духовна, світська освіта, українська православна церква (КП), Українська автокефальна православна церква, греко-католицька церква, Римокатолицька церква, протестантські громади.